

Bordás Győző

HIT AZ IRODALOMBAN

*A hit a lényeg
nem az igazság
ha hiszek benned
te vagy az igaz
a többi gaz*

(Gál László: Az utolsó füzet verseiből)

Elnézést kérek, hogy nagyon szabadon, szinte esszészerűen szólok majd hozzá a tanulmányi hétvége kínálta témához, függetlenül attól, hogy érzem a konferencia tárgyának súlyát, jelentőségét és tisztában vagyok aktualitásával is. Sőt, magam is úgy vélem, végső ideje, hogy egyháziak és világiak közös erővel vágjunk ösvényt az értelmiség és vallásosság elmúlt évtizedeinek begyepesedett, *gaz*felverte szellemi parcelláján.

Hogy én az irodalom és elsősorban a vajdasági magyar irodalom szemszögéből közelítek a témához, engedtessek meg nekem, mint ahogyan az is, hogy az értelmiségi fogalmát ezúttal csak az írókra szűkítsem, a vallásosságot pedig a hitnek a tágabb fogalmával bővítsem, hogy ezáltal szélesebb mozgásterületet kapjak.

Miért? Már e konferenciára készülve a Híd szerkesztőségének múlt csütörtöki fogadóóráján minden bevezető nélkül szegeztem a kissé meghökkentő kérdést író társaim mellé: kit tartanának vallásos írónak a vajdasági magyar irodalomban? Miért lenne titok, Bori Imre, Németh István, Major Nándor és Pap József volt a megkérdezett, s valamennyien vállvonogatva válaszoltak. – Cziráki Imre, a kántor, meg csetleg, Kristály István – mondta Bori. A példát csak azért említem, mert a kérdésfeltevés így, hogy vallásos író, aligha lehetne célravezető, jómagam is csak Szirmai Károlyt említhettem volna, mint olyant, aki – s erre az itt jelen levő Huzsvár püspök úr lehetne a tanúm – gyakorolta a hitét; templomba járt, gyónt,

áldozott, bejárt paplaki eszmeeserére . . . Igen ám, de szerkesztőjeként tanúsíthatom, hogy vallásosságának vajmi kevés nyoma van irodalmi szövegeiben, ha csak a víziót is nem úgy fogjuk föl, mint minden földöntúlit a mágikummal pl., mert akkor az a Biblia fontos irodalmi és művészeti értékeként jelenhet meg. De ne kalandozzunk túl messzire.

Felénk megkopott, sőt nyilván kiveszett a vallásos író fogalma, mint-hogy ilyen összefüggésben nincs és nem is lehet különösebb jelentősége. Emlékezzünk csak: Pilinszky János is tiltakozott a jelzői értelemben használt „katolikus költő” megnevezése ellen, mondván: „Én költő vagyok és katolikus.” És micsoda különbség, mennyivel több, ha valaki nem vallásos értelmiségi, hanem értelmiségi és vallásos.

Ha már a vallásos író fogalmával nem sokra megyünk, kíséreljük meg talán lényegbevágóbban feltenni a kérdést: vannak-e irodalmunknak értékes vallási-egyházi fogantatású művei? Úgy érzem, most már tágul a kör, mert azonnal több liturgikus jellegű mű tűnik föl előttem, amelyek ilyen szempontú vizsgálat során megkerülhetetlenek. Fehér Kálmán *Száz panasz* című szigorúan komponált versciklusa a misztériumok, a próféciák és jeremiádok fogantatásában született.

*Hiszünk e virágzásban.
Köztünk a férgek,
Magnak készülünk.*

mondja mindjárt az Első Panaszban.

Tóth Ferenc *Jób* című drámája népballadai elemekre épült konfesszió, Guelmino Sándor *Szerelmes miséje* pedig még a mise szertartásrendjét is szabályszerűen követő költészeti mű. Mindhárom esetben profán művekről van szó, amelyekben a költők a liturgikus szövegfórmát választották a költői önkifejezésük eszközeként, és nem véletlenül. Inspirációjukat religiózus formában tudták a legmaradéktalanabban kifejezni. Tudjuk, a minőséget nem a forma hordozza, hanem a benne levő tartalom, jelen esetben az emberi félelemre és szorongásra, sőt szenvedésre megadott válasz.

Még szélesebbre lehetne tární a kapukat, ha költészetünkben az igaz, s ezt nevezzük keresztényi magatartásformának, sorokat keresnénk. Mindjárt ott kellene látni Pap József költészetét, amelyben vallási fogalomtár aligha található, de sugárzik belőle a krisztusi jóság, a szeretet, a megértés, s nem utolsósorban a bölcsélet.

*Nincs bársonyos szárnyam
kiveszett violám
a földön járok
úgy dicsérlek*

olvashatjuk az Adyval folytatott verses párbeszédében. Ő az a költő, akinek a verseiből vallásos érzület sugárzik. Az élet dicséretének is nevezhetnénk azzal, hogy tudjuk, az étellel együtt a szenvedést is elfogadja, s mindazt, ami a szenvedéssel jár. A szépet idézve, a rútat káromolva a felelősségre utal.

Szinte zsoltári felhangokat vélünk fölfedezni nem egy Domonkos István-versben, misztériumokat Jung Károlyéban, de a liturgikusság és az átváltozás ténye ott munkál Koncz István verseiben is. Hallgassuk csak a még elevenen bennünk élő utolsó versét:

Háromszor kértem a halált:

*Este, amikor a leáldozó nap sugarai
a gyérülő lombok közt
az ősz színeivel permetezék be a
tűnő világot.
Kértem, hogy könnyű legyen az éjszaka
és ne kísértsenek álmok.*

*Reggel,
amikor az első fénysugár pírja
skarlátszín virágot rajzolt
a húnyó eszmélet arcán.
Kértem, könnyű legyen a nap
és el nem feledjek semmit, mi volt.*

*Aztán
az este és reggel rendje felborult –
mintha a semmibe szóltam volna,
mondtam: haza szeretnék menni.*

Nem a misebeli dimissio, azaz az elbocsátás fájdalmasan meghitt irodalmi példája a megtérésnek és a halálba készülődésnek?

A rendelkezésemre álló időkeretet meghaladná, ha most a vajdasági magyar próza idevágó példáit is sorolni kezdeném, ezért annak bizonyítékául, hogy a hiedelemmel ellentétben, prózai termésünk sincs híján a vallásos lelkülettel, a hit-remény-szeretet igézetében született műveknek, ajánlom figyelmükbe Németh István két legutóbbi könyvét: a már címében is templomi áhítatot sugárzó *Házioltárt* és *Jegykendő* című riport-könyvét, amelyben többek között az író ürményházi pap riportalanya a szórványok szórványairól így nyilatkozik: „Egy (ima)teremben leterítünk egy asztalt fehér abrosszal, és máris jelen vagyunk.”

Valahogy így érzi magát az itteni író is, ha könyvét az olvasói asztalra teszi, s van-e, lehet-e keresztényibb, vallásosabb írói feladat ennél a tettnél?

Míg ezeket a sorokat rovom, a liturgikus szövegek sokaságában elbizonytalanodom, s úgy vélem, kapóra jön egy új, nemrégiben megjelent irodalmi fogalomtár. Azaz csak jönne, mert benne egyetlen fogalom sincs a vallási-egyházi kelléktárból. Pedig egyetemi hallgatóknak, szakmabelieknek és érdeklődőknek ajánlja a budapesti szerző könyvét, kinek nevét itt hadd ne mondjam ki. Se istenség, se hit, se vallás, de még a bibliai fogalom sem szerepel benne. S ahol a teizmust keresem, csak tektonikust találok, nyilván a szerzőnek abból a meggyőződéséből, hogy az irodalomban kevesebb az Isten léte vállaló világnézeti mű, mint az irodalmat tektonikusan mozgató erő. És istenes vers sincs Balassitól Adyn, Babbitson és József Attilán át korunkig, és Szent Ágoston-i soliloquium sem, de van bordal, s ha rekviem után kutatok, csak rekvizitumot találok. Ha netalán valakit az érdekelné, mi is az a Deus ex machina, még isteni beavatkozással sem tudná meg e kézikönyvből.

Végezetül azért említettem e példát, mert addig, ameddig a vallási kultúra nem épül be szervesen az alpműveltségbe, továbbra is sok esetben kettős vágányon fut majd értelmiségi és a vallásosság, s ritka pillanatok maradnak lélekfelemelő találkozásul.